

ارزیابی کارکرد شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای روستاهای پیرامون با استفاده از مدل AHP در نرم افزار GIS (مورد مطالعه: شهر بنجار - شهرستان زابل)

مرضیه معین افشار: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان، زاهدان، ایران

غلامرضا میری^۱: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان، زاهدان، ایران

مریم کریمیان بستانی: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان، زاهدان، ایران

رضا نیک بخت: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان، زاهدان، ایران

چکیده

امروزه توسعه شهرهای کوچک به عنوان یک فرایند اجتماعی، اقتصادی و فضایی- مکانی در محیط روستایی باعث بهبود و افزایش خدمات به روستاییان و کاهش شدت وابستگی آنان به شهرهای رده بالاتر خود شده و به عنوان مراکز مناسب در فضاهای روستایی با هدف انسجام فضایی مورد تأکید قرار گرفته‌اند. در دو دهه گذشته توجه ویژه‌ای به نقش شهرهای کوچک در توسعه نواحی روستایی و عملکرد مثبت آنها در الگوی سکونتگاهی مناسب در کشورهای در حال توسعه شده است. تحقیق حاضر با تکیه بر مطالعه در شهر کوچک بنجار در پی بررسی کارکرد اجتماعی و اقتصادی به روستاهای پیرامون در زمینه‌هایی مانند رشد اقتصادی و بهبود خدمات دهی اجتماعی در قالب ۱۱ مؤلفه پرداخته شده است. نوع پژوهش حاضر کاربردی و روش انجام آن توصیفی تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه‌ای و میدانی و اخذ اطلاعات از طریق پرسشنامه و مشاهده در روستاهای بالای ۵۰ خانوار با حجم نمونه ۳۶۵ خانوار، با سطح اطمینان ۹۵ درصد به کمک فرمول کوکران تعیین و انجام شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و پردازش آنها از روش‌های آماری SPSS, Exsel و از مدل AHP و سیستم اطلاعات جغرافیایی به تعیین اهمیت نسبی فاکتورهای مؤثر در سطح برخورداری از امکانات و خدمات روستاهای شهر کوچک بنجار پرداخته شد. با توجه به نتایج حاصل از تحلیل یافته‌های پرسشنامه‌ای با آزمون T تک نمونه‌ای جهت تحلیل تأثیر کارکرد اجتماعی و اقتصادی شهر کوچک بنجار بر روستاهای اطراف پرداخته شد. که میانگین شاخص اجتماعی (۲.۷۲)، مورد تأیید و میانگین شاخص اقتصادی (۳.۵۲) رد گردید.

واژه‌های کلیدی: شهرهای کوچک، کارکرد اقتصادی- اجتماعی، خدمات رسانی، شهر بنجار.

^۱ . نویسنده مسوول: Gholam_reza_miri@yahoo.com، ۰۹۱۵۱۴۳۰۹۶۷

بیان مسأله:

تمرکز شهری در جوامع در حال توسعه سبب بروز مشکلات متعددی در درون شهرهای بزرگ گردیده است، از آن جمله می توان به تراکم جمعیت، مهاجرت، کمبود مسکن، بیکاری و تخریب محیط زیست اشاره کرد (مهدی بیگی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱). همین موضوع، خود موجب نابرابری خدمات و امکانات و کم رنگ شدن عدالت اجتماعی در سطح منطقه ای و ملی گردیده است. بر این اساس، تعداد زیادی از محققان بر این عقیده اند که برنامه ریزی های توسعه باید با تأکید بر پویایی شهرهای کوچک تهیه شوند (زیاری و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۱۲). در نتیجه تحلیل گران مسائل شهری و منطقه ای، توجه خود را به توسعه شهرهای کوچک و متوسط به عنوان یک راه حل ضروری برای مقابله با عدم توازن ناشی از توسعه نخست شهرها معطوف کرده اند (شریفی نیا و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۴). همچنین برنامه ریزان شهری و مجریان منطقه ای به منظور تمرکززدایی از قطب های بزرگ شهری و در راستای تجدید سلسله مراتب شهری دست به اقداماتی همچون ایجاد شهرهای جدید، تقویت شهرهای اقماری و تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک زده اند (سرایی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶۶). در مجموع می توان شهرهای کوچک را به عنوان مراکز قلمداد نمود که نقش بسزایی در تقویت محرک های رشد و توسعه نواحی روستایی (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۶: ۴۶)، که دارای ابعاد مختلفی هستند، دانست. بدین منظور برای تحقق اهداف شهرهای کوچک و ایجاد نقش آنها در سازمان فضایی و سلسله مراتب شهری، ایجاب می کند به درستی مورد توجه قرار گیرند (افراخته، ۱۳۹۱: ۴۰). در استان سیستان و بلوچستان تعداد شهرها در سال ۱۳۸۸ به ۳۵ نقطه شهری افزایش یافته است، که اکثر آنها به روستاهای پیرامون خود خدمات می دهند (سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۸: ۳). در این بین بنجار به عنوان شهری کوچک در شهرستان زابل که از محرومیت و توسعه نیافتگی نسبی برخوردار است. با گذشت ۱۱ سال از تبدیل شدن این شهر به مرکز بخش مرکزی، شاهد گسترش امکانات، فعالیت های تجاری، حمل و نقل و خدمات در شهر می باشیم، که امروزه در حالت گذار و همزیستی بخش های سنتی به نوین بوده، ولی تحرک نسبتاً پایین در اقتصاد روستایی و کل منطقه و کم توجهی به قابلیت های درونی بخش، تا حدود زیادی امکان تغییر و تحول مثبت را از حوزه روستایی شهر بنجار، گرفته است. یکی از مسائلی که باعث گردید بررسی این تحقیق مورد توجه قرار گیرد؛ این مسئله است، که آیا شهر بنجار به عنوان یک نقطه شهری در این منطقه توانسته است در اقتصاد، خدمات رسانی (آموزشی، بهداشتی، اداری و...)، ارائه تسهیلات و بالطبع ساز و کار عملکردی آن در توسعه روستاهای اطراف و کاهش وابستگی این نواحی به مراکز شهری بزرگتر شده است؟ و اینکه چه خدماتی در مرکز شهر کوچک بنجار به نواحی روستاهای اطراف ارائه می گردد؟ این تحقیق در راستای اهداف بررسی میزان تأثیرگذاری شهر کوچک بنجار بر ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی - فضایی روستاهای پیرامونش و شناسایی روستاهایی که دارای اولویت بندی بیشتر از نظر خدمات و امکانات دارا می باشند. در راستای سؤالات تحقیق؛ فرضیات ذیل مورد توجه قرار گرفته اند:

- به نظر می رسد بین شهر کوچک بنجار و روستاهای پیرامون آن در شاخص های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد.
- شهر کوچک بنجار بر کارکرد اقتصادی روستاهای اطراف خود تأثیرگذار بوده است.

پیشینه تحقیق:

کاماندا (2007) با مطالعه شهرهای کوچک در آمریکای جنوبی به این نتیجه رسیده است که توسعه و تقویت شهرهای کوچک منجر به ایجاد اشتغال، تمرکززدایی، جذب سرمایه گذاری ها و کاهش نابرابری های ناحیه ای شده است (Kamanda, 2007: 63). پی یون (2008) در طرح تحقیقاتی خود بر روی شهرهای کوچک چین اظهار می دارد که شهرهای کوچک مکان های مناسبی برای توسعه کانون های زیستی بوده و مهاجران روستایی را در برخی فعالیت های صنعتی و خدماتی جذب نموده و مانع از حرکت آنها به شهرهای بزرگ منطقه می شود (Puwen, 2008: 84). مرکز توسعه منطقه ای سازمان ملل متحد اعتبار شهرهای کوچک و میانی در کشورهای در حال توسعه را بیشتر در گرو سیاست های توسعه شامل پخش و توزیع جمعیت و برنامه های سرمایه گذاری در زیرساخت های نقاط پیرامونی کلان شهرها می داند (UNCHC, 2009: 25-29). لانگ (2011): در مطالعه خود که به بررسی تحلیل توسعه تحول روستایی در چین از ورود به هزاره سوم جدید بیان می دارد

که شهرهای کوچک می‌تواند در کشورهای در حال توسعه، قسمتی از نیروی کار را که به کشاورزی نمی‌پردازند به خود جذب کند و نقش مهمی در اشتغال روستاییان داشته باشد (long, 2011:1094).

ابراهیم‌زاده و همکاران در مقاله خود تحت عنوان «تحلیلی کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه روستایی» زاهدشهر در بخش شیبکوه فسا نتایج پژوهش نشان داد که رشد و توسعه شهر کوچک زاهدشهر به طور مستقیم به شرایط اجتماعی و اقتصادی حوزه نفوذ پیرامونی وابسته است و ثبات جمعیت روستایی و تولیدات کشاورزی به واسطه کارآمدی ارائه خدمات در این گونه شهرهای کوچک به حوزه پیرامونی شان، آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۱). حسین‌آبادی و همکاران در مقاله خود تحت عنوان «تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی- اجتماعی روستاهای پیرامون» مطالعه موردی: شهرستان قیروکارزین. در این پژوهش به بررسی میزان رابطه روستاهای پیرامون با شهرستان قیروکارزین و توسعه اقتصادی- اجتماعی آنها و تأثیرگذاری عوامل جغرافیایی بر این مقوله پرداخته است، که نتایج حاکی از وجود همبستگی بین میزان ارتباط روستاهای پیرامون با شهر قیر در بسیاری از شاخص‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی است (حسین‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۵).

شریفی نیا و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله خود تحت عنوان «بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه» می‌باشد، که به صورت موردی بر روی دهستان نظام آباد شهرستان آزاد شهر بررسی نموده است، که نتایج حاصل نشان می‌دهد بعد از شهرشدن نگین شهر نشان می‌دهد، که نزدیکی بیشتری نسبت به سایر سکونتگاه‌ها داشته و به عنوان مکان مرکزی نقش مهمی را در خدمات‌رسانی به نواحی پیرامون خود و کاهش وابستگی نواحی روستایی به مرکز شهرستان ایفا نموده است (شریفی نیا و همکاران، ۱۳۸۹: ۹۳). پژوهش‌های چندی در زمینه نقش و عملکرد شهرهای کوچک، که عمدتاً از طریق ارتقای روستا به شهر به وجود آمده‌اند، نقش و عملکرد متعددی که برای این نوع شهرهای کوچک برشمرده می‌شود، در واقع پایه‌های نظری راهبردهای توسعه الگوی سکونتگاهی متوازن و متعادل را تشکیل می‌دهد. طرفداران شهرهای کوچک جنبه‌هایی از اهمیت این سکونتگاه‌ها رابه عنوان مراکز خدمات منطقه‌ای در توسعه روستایی مطرح می‌کنند (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۸)، که در ایجاد اشتغال غیر کشاورزی و تقویت خدمات تجاری، اداری، آموزشی و بهداشتی روستاهای حوزه نفوذ مؤثر بوده‌اند (ضیاء‌توانا و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲۶) و باعث بهبود کیفیت زندگی در این شهرهاست (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۳). سیاست ارتقای روستا به شهر در ایران بر مبنای راهبرد «عملکردهای شهری در توسعه روستایی» است و هدف آن تأمین حداقل شرایط برای روستاییان است که آنها را قادر سازد تا جوامع روستایی و منطقه شان را به توسعه اجتماعی و اقتصادی برسانند (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲). این راهبرد در ایران به شکل تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک در جهت خارج نمودن روستاها از انزوای جغرافیایی و تحقق تعادل‌های ناحیه‌ای نمود پیدا کرد (سرای و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶۹).

مبانی نظری:

درباره نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی، سه دیدگاه مسلط بین جغرافیدانان توسعه و برنامه‌ریزان وجود دارد: دیدگاه فضایی عملکردی (دیدگاه خوش بینانه)، دیدگاه اقتصاد سیاسی (دیدگاه بدبینانه) و دیدگاه میانه. دیدگاه فضایی عملکردی که در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ مطرح گردید، بر این تأکید دارد که شهرهای کوچک از طریق پخش و رخنه به پایین نوآوری‌ها، خدمات و امکانات، در توسعه حوزه نفوذ خود نقش مثبت دارند. تمرکز این دیدگاه بر «رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی» است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰). از دهه ۱۹۷۰ به بعد به دلیل افزایش دلسردی، سرخوردگی و شکست برنامه‌های توسعه‌ای و مکانیزم رخنه به پایین، مطرح شده از سوی مکتب نئوکلاسیک به منظور رشد اقتصادی و مشکلات ناشی از شهرنشینی به ویژه در کشورهای جهان سوم، توجه برنامه‌ریزان به توسعه و ایجاد شهرهای کوچک معطوف گردید، تا پاسخگوی نیازهای توسعه عادلانه باشد (افراخته و همکاران، ۱۳۸۹: ۵). از این دوره بجای توجه به سطوح بالای سیستم شهری، این عقیده که شهرها می‌توانند به بهبود توسعه نواحی روستایی کمک کنند، مورد توجه بیشتر قرار گرفت و تمرکز را بر روی روستا - شهرها و شهرهای کوچک در پایین سلسله مراتب شهری متمرکز نمود. کار اولیه در این زمینه که به وسیله «جانسون» (۱۹۷۰) انجام گرفت، ریشه در تئوری مکان مرکزی دارد. وی با توجه به مطالعه موردی بر روی کشور هند،

استدلال کرد که توسعه روستا - شهرها جهت پر کردن شکاف بین شهرهای بزرگ انگلی و روستا، یک شرط اساسی برای تجاری کردن کشاورزی است؛ از این رو یکی از وظایف برنامه‌ریزان، بهبود رشد شهرهای بازاری است. بر مبنای تئوری مکان مرکزی به عنوان چارچوب این بحث، شهرها همچنین می‌بایست در رابطه با یکدیگر شناخته شوند تا فضای مناسب و ترکیب کارکردی به وسیله اندازه و موقعیت در سلسله مراتب شهری تضمین شود. بعدها این ایده جانسون به وسیله «راندینلی» تحت عنوان رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی پیراسته شد و دفاع جانسون از انتخاب روستا - شهرهای کلیدی در مراکز توسعه روستایی، به عنوان یک مجموعه از نقش‌هایی که به وسیله شهرهای کوچک و شهرها در نواحی روستایی برای توسعه روستایی ایفا شده است، توسط راندینلی تفسیر مجدد شد (داگلاس، ۱۳۸۸: ۸۹). با این همه؛ نظریه راندینلی در عین سازندگی و دارابودن جذابیت در عرصه‌های توسعه روستایی - ناحیه‌ای؛ دارای یکسری نواقص به شرح زیر می‌باشد: الف) جایگزین کردن هدف یکپارچه کردن و پیوند دادن سیستم سکونتگاهی به جای هدف حداکثرسازی تعداد مردمی که دسترسی به کارکردهای ویژه دارند؛ ب) مکانهای مرکزی رابه عنوان توزیع - کننده خدمات در نظر می‌گیرد و به دسترسی اقتصادی مردم روستایی به کارکردهای شهری توجه چندانی ندارد؛ ج) اتکای زیاد نظریه به طرف عرضه سلسله مراتب شهری؛ د) عدم توجه به متولی تهیه و تدارک خدمات در مناطق روستایی؛ ه) امکان انحراف روش به سمت مدلی کردن سلسله مراتب شهری متعادل و اشتباه گرفتن ابزار و هدف به جای یکدیگر و) تکیه بر توصیف سلسله مراتب سکونتگاهی موجود (ضیاء توانا و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۹). به طور کلی توسعه شهرهای کوچک از آغاز دهه ۱۹۸۰ مورد توجه بیشتری قرار گرفته، به گونه‌ای که در سال ۱۹۸۰ که کنفرانس بین‌المللی در مورد جمعیت و آینده مناطق شهری در شهر رم تشکیل شده بود، نیاز به عدم تمرکز و توسعه شهرهای کوچک تر نیز مورد تأکید قرار گرفت (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۴).

مواد روش تحقیق:

پژوهش حاضر از نوع مطالعات کاربردی است، که از روش‌های تحقیق توصیفی - تحلیلی می‌باشد، و برای سنجش داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و مدل AHP اقدام به ارزشگذاری معیارها و زیرمعیارها گردید، که براساس آن به همپوشانی داده‌ها در گزینه Weited Overlay، ابزار AHP در محیط ARC GIS و نرم افزار Choice Expert پرداخته شد. جامعه آماری این تحقیق را ساکنان روستاهای حوزه نفوذ شهر کوچک بنجار که شامل ۷۲۵۶ خانوار می‌باشد. به علت توزیع مکانی و حجم نسبتاً وسیع جامعه آماری، در گردآوری اطلاعات میدانی از روش نمونه برداری تصادفی طبقه‌بندی استفاده شده است. در اجرای این آزمون، پرسشنامه‌هایی تهیه گردید. برای انتخاب روستاهای نمونه، کلیه روستاهای بالای ۵۰ خانوار حوزه نفوذ که شامل ۳۷ روستا بود شناسایی و با توجه به طبقه جمعیتی و امکانات و خدمات موجود، کدبندی شدند. حجم نمونه برای جامعه آماری از روش کوکران ۳۶۵ نفر از سرپرستان خانوارها تعیین شدند.

شاخص‌ها و متغیرهای تحقیق:

برای دستیابی به اهداف پژوهش شاخص‌هایی برای سنجش توسعه اقتصادی - اجتماعی مورد استفاده قرار گرفت. (جدول شماره ۱).

جدول ۱ - شاخص‌های بکار گرفته شده جهت سنجش توسعه اقتصادی و اجتماعی

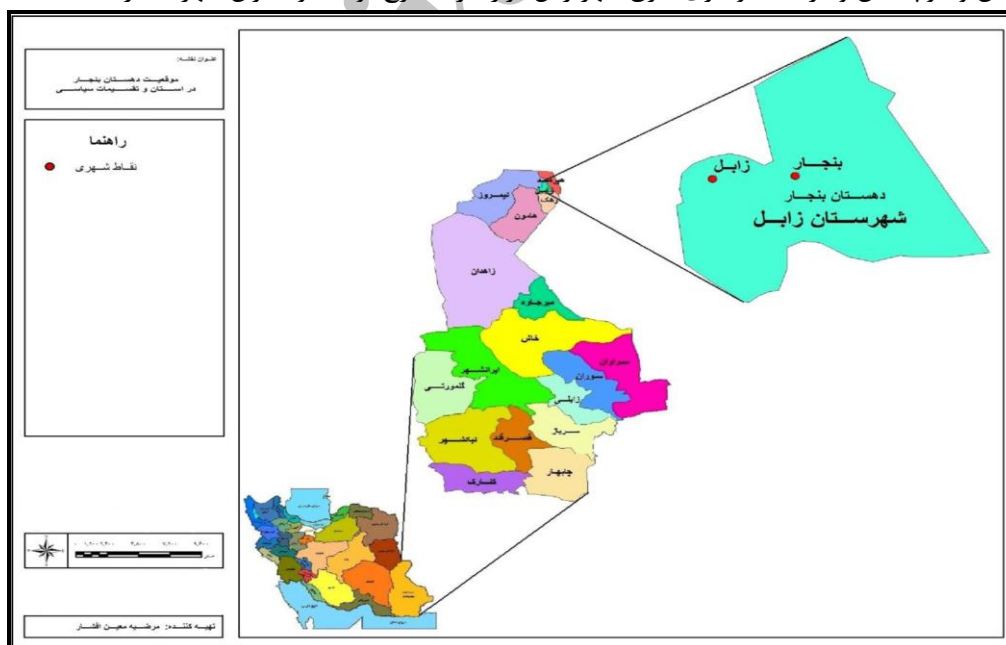
ابعاد	مؤلفه	شاخص	ابعاد	مؤلفه	شاخص
کالبدی - فضایی	کیفیت راه	فاصله از شهر بنجار	اجتماعی	خدمات بهداشتی - درمانی	کمتر از ۵ کیلومتر، ۵-۱۰ کیلومتر، ۱۰-۱۵ کیلومتر، بیشتر از ۱۵ کیلومتر.
		آسفالت، شوسه، خاکی، مالرو.			
اقتصادی	تأمین سوخت مورد نیاز	تأمین سوخت مورد نیاز	تأمین نهاده های اولیه کشاورزی	تراکم نسبی جمعیت، درصد جمعیت فعال.	بنزین، گازوئیل، گاز، نفت.
		خرید بذور اصلاح شده، خرید تجهیزات کشاورزی و لوازم یدکی، خرید سموم دفع آفات، دریافت و اخذ تسهیلات بانکی، خرید کود شیمیایی.			

خدمات فن آوری و اطلاعات	استفاده عمومی از اینترنت ، انجام امور ثبت نام اینترنتی ، پرداخت قبوض به صورت اینترنتی، کپی، تایپ، فکس، خدمات پستی و خدمات ارتباطی و مخابراتی، خریدهای اینترنتی (شارژ و غیره..)	خدمات تجاری - بازرگانی	خرید و فروش زمین زراعی، خرید و فروش مسکن، خرید و فروش باغ ها، فروش محصولات زراعی، باغی، طیور و ماهی و صنایع دستی، سرمایه گذاری در گاوداری و مرغداری، بقالی، قصابی، نانوايي.
	پیش دبستان، دبستان، راهنمایی، دبیرستان، پیش دانشگاهی	پست بانک	افتتاح حساب، وام، پس انداز، سرمایه گذاری در بانک، سپرده گذاری کوتاه مدت و بلند مدت.
	خدمات اداری	تعاونی روستایی، بخشداری، شهر داری، جهاد کشاورزی، پاسگاهانه ظامی، مرکز بهداشت.	

منبع: مطالعات کتابخانه ای تحقیق، ۱۳۹۲.

معرفی منطقه مورد مطالعه:

بنجار از دهستان‌های بخش مرکزی شهرستان زابل می‌باشد. که از شمال به بخش پشت آب از جنوب به روستای کرباسک از شرق به شهرستان هیرمند و از غرب به بخش شیب آب وصل است. بنجار در مختصات جغرافیایی طول ۳۱ درجه ۲ دقیقه و ۲۸ ثانیه شمالی و عرضی ۶۱ درجه ۳۳ دقیقه و ۵۸ ثانیه شرقی در جنوب شرقی کشور (استان سیستان و بلوچستان) استقرار یافته است. ارتفاع از سطح دریای آزاد ۵۰۰ متر است این دهستان در حواشی و حومه شهرستان زابل قرار دارد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵: ۱۲). مساحت تقریبی بنجار در سرشماری سال ۱۳۸۵ حدود ۲۹۰ کیلومتر مربع است که از بهم پیوستن ۷۴ روستا تشکیل می‌شود که مرکز این دهستان بنجار نام دارد. شهر بنجار در منطقه ای مسطح و تقریباً پست در شمال شرق استان سیستان و بلوچستان و در ۵ کیلومتری شرق شهر زابل قرار دارد (طرح توسعه و عمران شهر بنجار، ۱۳۸۸: ۱).

شکل ۱- نقشه موقعیت شهر بنجار در سلسله مراتب تقسیمات سیاسی

روستاهای واقع در حوزه نفوذ تعیین شده که ۷۷ روستا می‌باشد در سال ۱۳۹۰ مجموعاً ۲۶۴۵۸ نفر جمعیت دارند. (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰). (جدول شماره ۲).

جدول ۲- جمعیت روستاهای مورد مطالعه دهستان بنجار سال ۱۳۹۰

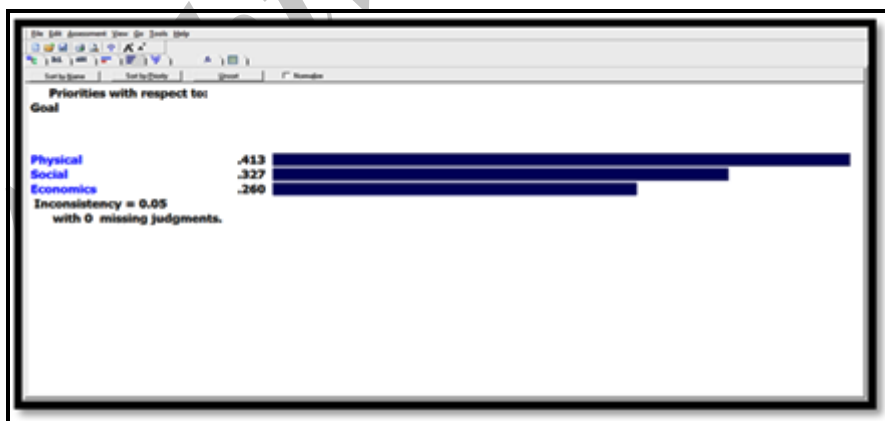
ردیف	نام روستا	جمعیت ۱۳۹۰	ردیف	نام روستا	جمعیت ۱۳۹۰	ردیف	نام روستا	جمعیت ۱۳۹۰
۱	امامیه	۱۰۵۶	۱۴	ده رشید	۶۹۰	۲۷	کرباسک	۱۴۲۹
۲	امیرآباد	۶۱۳	۱۵	ده رضا	۵۳۷	۲۸	کربلایی قربان	۶۴۴
۳	بامری جهانتیغ	۵۶۴	۱۶	ده سادات	۲۶۷	۲۹	کلوخی	۱۰۸۳
۴	تپه دز	۲۲۲۱	۱۷	ده سرحدی	۳۷۳	۳۰	گل آباد اول	۳۷۰
۵	جهانتیغ	۴۵۶	۱۸	ده غلامان	۲۱۸	۳۱	گل آباد دوم	۴۹۷
۶	چهارخوری	۱۱۱۴	۱۹	ده میرزنگ	۳۶۰	۳۲	گل محمد بیک	۴۴۶
۷	حسن آباد	۱۲۲۲	۲۰	ده نو	۳۰۳	۳۳	گل میر	۴۹۰
۸	حسین آبادجر	۳۹۷	۲۱	ده نهور	۴۸۱	۳۴	محمد آباد هراتی	۷۵۰
۹	حیدرآباد	۷۴۵	۲۲	دهکول	۵۷۸	۳۵	محمد آباد	۳۶۶
۱۰	ده ارباب	۶۴۳	۲۳	دهمرده	۵۷۲	۳۶	محمد آباد جاده بنجار	۱۱۸۹
۱۱	ده اسکل	۵۶۹	۳۴	ژاله ای	۱۵۷۳	۳۷	نظرسارانی	۳۰۶
۱۲	ده بامری	۳۲۷	۲۵	علی آباد	۶۷۲	۳۸	ولی آباد	۳۰۲
۱۳	ده حاجی عبدالله	۲۴۲	۲۶	قاسم آباد	۱۰۰۰			

منبع: فرمانداری شهرستان زابل: ۱۳۹۲

یافته‌های تحقیق:

بررسی و تحلیل برخورداری روستاها از امکانات و خدمات با استفاده از مدل AHP:

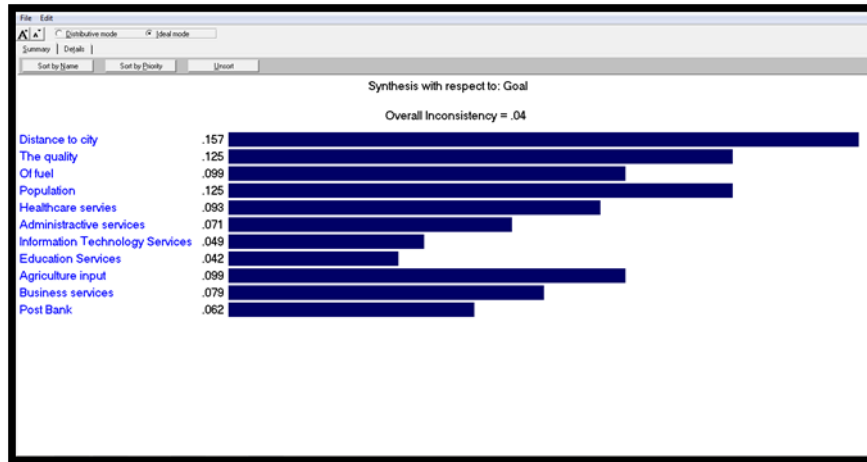
با توجه به شکل شماره ۲ از بین ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی - فضایی، بعد «کالبدی- فضایی» با وزن ۰.۴۱۳ بیشترین اهمیت را داشته و بعد اجتماعی با وزن ۰.۳۲۷، و سپس بعد اقتصادی با وزن ۰.۲۶۰ اولویت‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند.

شکل ۲- وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی ابعاد سه گانه- منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

با توجه به شکل شماره ۳ این پژوهش شامل ۱۱ مؤلفه می‌باشد، که برای تحلیل برخورداری روستاهای مورد مطالعه از امکانات و خدمات کالبدی- فضایی، ۳ مؤلفه فاصله از شهر، کیفیت راه و تأمین سوخت مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس وزن نهایی عوامل کالبدی- فضایی بدست آمده در نرم افزار Expert Choice مؤلفه فاصله از شهر با وزن ۰.۱۵۷ بیشترین امتیاز، کیفیت راه با وزن ۰.۱۲۵ و مؤلفه تأمین سوخت با وزن ۰.۰۹۹ کمترین امتیاز را شامل شده است. در فرآیند بررسی و تحلیل خدمات - امکانات اجتماعی، ۵ مؤلفه جمعیت، خدمات بهداشتی، خدمات اداری، خدمات آموزشی، خدمات فن آوری و اطلاعات

و ارتباطات مورد بررسی واقع شدند که از بین آنها مولفه جمعیت با وزن ۰.۱۲۵ بیشترین امتیاز و مولفه خدمات آموزشی با وزن ۰.۰۴۲ کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده‌اند. برای بررسی وضعیت برخورداری روستاهای مورد مطالعه از خدمات - امکانات اقتصادی، در مجموع ۳ مولفه تأمین نهاده های اولیه کشاورزی، خدمات تجاری - بازرگانی و پست بانک بررسی شدند، که از بین آنها مولفه تأمین نهاده های اولیه کشاورزی با وزن ۰.۰۹۹ با اهمیت ترین مولفه و پست بانک با وزن ۰.۰۶۲ دارای کمترین اهمیت شناسایی شدند.

شکل ۳- وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی معیارهای مورد مطالعه - منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

در مرحله بعد وزن‌های بدست آمده با استفاده از نرم افزار Export choice مطابق بر مولفه‌ها و شاخص‌های کالبدی، اقتصادی و اجتماعی را برای هر یک از روستاها به صورت جدول شماره ۳، ۴، ۵ و ۶ آورده شده است که برای وضوح بیشتر این وزن‌ها را در محیط Arc GIS وارد نموده و نقشه‌های آن ترسیم خواهد شد.

جدول ۳- وزن‌های بعد کالبدی - فضایی روستاهای مورد مطالعه شهر کوچک بنجار

ردیف	روستاها	بعد کالبدی - فضایی (وزن)	ردیف	روستاها	بعد کالبدی - فضایی (وزن)	ردیف	روستاها	بعد کالبدی - فضایی (وزن)
۱	امامیه	۰.۳۵۶۲۵	۱۴	ده رشید	۰.۱۵۷۷۵	۲۷	کرباسک	۰.۱۹۹۲۵
۲	امیرآباد	۰.۲۱۳۷۵	۱۵	ده رضا	۰.۲۳۶۲۵	۲۸	کربلایی قربان	۰.۱۷۴۵
۳	بامری جهان	۰.۱۷۴۵	۱۶	ده سادات	۰.۱۳۳	۲۹	کلوخی	۰.۳۱۷
۴	تپه‌دز	۰.۳۰۲۵	۱۷	ده سرحدی	۰.۲۴۲۷۵	۳۰	گل آباد اول	۰.۲۰۳۵
۵	جهانتیغ	۰.۱۹۹۲۵	۱۸	ده غلامان	۰.۱۶۸	۳۱	گل آباد دوم	۰.۲۴۲۷۵
۶	چهارخوری	۰.۱۴۹۷۵	۱۹	ده میرزنگ	۰.۱۷۲۲۵	۳۲	گل محمد بیک	۰.۲۷۷۷۵
۷	حسن آباد	۰.۱۴۹۷۵	۲۰	ده نو	۰.۱۲۵	۳۳	گل میر	۰.۱۹۹۲۵
۸	حسین آبادجر	۰.۱۲۵	۲۱	ده نهور	۰.۲۴۲۷۵	۳۴	محمدآباد هراتی	۰.۱۲۵
۹	حیدرآباد	۰.۲۲۸۲۵	۲۲	دهکول	۰.۱۲۵	۳۵	محمدآباد	۰.۱۶۸
۱۰	ده ارباب	۰.۳۱۷	۲۳	دهمرد	۰.۱۶۴۲۵	۳۶	محمدآباد جاده	۰.۱۲۵
۱۱	ده اسکل	۰.۳۱۷	۲۴	ژاله‌ای	۰.۳۱۷	۳۷	نظر سارانی	۰.۱۲۵
۱۲	ده بامری	۰.۲۱۱۵	۲۵	علی آباد	۰.۱۶۴۲۵	۳۸	ولی آباد	۰.۲۴۲۷۵
۱۳	ده حاجی عبدالله	۰.۲۴۲۷۵	۲۶	قاسم آباد	۰.۳۱۷			

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۲

جدول ۴- وزن های بعد اجتماعی روستاهای مورد مطالعه شهر کوچک بنجار

ردیف	روستاها	بعد اجتماعی (وزن)	ردیف	روستاها	بعد اجتماعی (وزن)	ردیف	روستاها	بعد اجتماعی (وزن)
۱	امامیه	۰/۲۴۸۲۵	۱۴	ده رشید	۰/۱۷۱	۲۷	کرباسک	۰/۳۴۸۷۵
۲	امیرآباد	۰/۰۸۰۲۵	۱۵	ده رضا	۰/۱۹۵۵	۲۸	کربلایی قربان	۰/۱۵۷۵
۳	بامری جهانتیغ	۰/۰۲۱	۱۶	ده سادات	۰/۱۲۲۲۵	۲۹	کلوخی	۰/۲۴۸۲۵
۴	تپه‌دز	۰/۳۲۱۷۵	۱۷	ده سرحدی	۰/۰۲۱	۳۰	گل آباد اول	۰/۱۲۶۲۵
۵	جهانتیغ	۰/۲۱۹۵	۱۸	ده غلامان	۰/۰۶۷	۳۱	گل آباد دوم	۰/۰۵۶۵
۶	چهارخوری	۰/۱۱۴۷۵	۱۹	ده میرزنگ	۰	۳۲	گل محمد بیک	۰/۰۶۱۵
۷	حسن آباد	۰/۱۱۴۷۵	۲۰	ده نو	۰/۱۴۷۲۵	۳۳	گل میر	۰/۰۱۷۷۵
۸	حسین آبادجر	۰/۱۶۱۷۵	۲۱	ده نهور	۰/۱۵۴۵	۳۴	محمدآباد هراتی	۰/۰۸۷۷۵
۹	حیدرآباد	۰/۳۰۵۲۵	۲۲	دهکول	۰/۱۳۴۲۵	۳۵	محمدآباد	۰/۰۷۴۲۵
۱۰	ده ارباب	۰/۲۳۴۷۵	۲۳	دهمرده	۰/۰۶۴۵	۳۶	محمدآباد جاده بنجار	۰/۱۳۲۵
۱۱	ده اسکل	۰/۳۰۷	۲۴	زآله‌ای	۰/۳۵۵۵	۳۷	نظرسارانی	۰/۰۵۳۲۵
۱۲	ده بامری	۰/۰۲۴۵	۲۵	علی آباد	۰/۱۵۷۵	۳۸	ولی آباد	۰/۰۳۸۷۵
۱۳	ده حاجی عبدالله	۰/۰۶۳۲۵	۲۶	قاسم آباد	۰/۲۴۸۲۵			

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۲.

جدول ۵- وزن های بعد اقتصادی روستاهای مورد مطالعه شهر کوچک بنجار

ردیف	روستاها	بعد اقتصادی (وزن)	ردیف	روستاها	بعد اقتصادی (وزن)	ردیف	روستاها	بعد اقتصادی (وزن)
۱	امامیه	۰/۱۳۳۵	۱۴	ده رشید	۰/۰۲۹۵	۲۷	کرباسک	۰/۲۰۹
۲	امیرآباد	۰/۰۳۹۵	۱۵	ده رضا	۰/۱۵۱	۲۸	کربلایی قربان	۰/۰۹۴
۳	بامری جهانتیغ	۰/۰۸۹	۱۶	ده سادات	۰/۰۲۴۷۵	۲۹	کلوخی	۰/۱۰۳۳۷۵
۴	تپه‌دز	۰/۱۷۳۷۵	۱۷	ده سرحدی	۰/۰۶۴۲۵	۳۰	گل آباد اول	۰/۰۶۴۲۵
۵	جهانتیغ	۰/۱۵۱	۱۸	ده غلامان	۰/۱۰۸۷۵	۳۱	گل آباد دوم	۰/۰۴۴۵
۶	چهارخوری	۰/۰۶۴۲۵	۱۹	ده میرزنگ	۰/۰۴۴۵	۳۲	گل محمد بیک	۰/۰۳۵۲۵
۷	حسن آباد	۰/۰۵۹۲۵	۲۰	ده نو	۰/۱۵۳۲۵	۳۳	گل میر	۰/۰۹۴
۸	حسین آبادجر	۰/۱۰۳۷۵	۲۱	ده نهور	۰/۱۵۳۲۵	۳۴	محمدآباد هراتی	۰/۱۱۳۷۵
۹	حیدرآباد	۰/۱۵۵۷۵	۲۲	دهکول	۰/۰۶۹۲۵	۳۵	محمدآباد	۰/۰۸۴
۱۰	ده ارباب	۰/۱۵۳۲۵	۲۳	دهمرده	۰/۱۰۴۵	۳۶	محمدآباد جاده بنجار	۰/۰۱۹۷۵
۱۱	ده اسکل	۰/۱۸	۲۴	زآله‌ای	۰/۲۰۹	۳۷	نظرسارانی	۰/۰۸۹
۱۲	ده بامری	۰/۰۸۹	۲۵	علی آباد	۰/۰۶۴۲۵	۳۸	ولی آباد	۰/۰۳۹۵
۱۳	ده حاجی عبدالله	۰/۰۳۹۵	۲۶	قاسم آباد	۰/۱۳۵۵			

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۲.

جدول ۶- وزن نهایی ابعاد سه‌گانه روستاهای مورد مطالعه شهر کوچک بنجار

ردیف	روستاها	ابعاد سه‌گانه (وزن)	ردیف	روستاها	ابعاد سه‌گانه (وزن)	ردیف	روستاها	ابعاد سه‌گانه (وزن)
۱	امامیه	۰/۷۳۸	۱۴	ده رشید	۰/۳۶۸۲۵	۲۷	کرباسک	۰/۷۵۷
۲	امیرآباد	۰/۳۳۳۵	۱۵	ده رضا	۰/۵۸۲۷۵	۲۸	کربلایی قربان	۰/۴۲۶
۳	بامری	۰/۳۸۵۷۵	۱۶	ده سادات	۰/۲۱	۲۹	کلوخی	۰/۶۶۹
۴	تپه‌دز	۰/۷۹۸	۱۷	ده سرحدی	۰/۳۲۸	۳۰	گل آباد اول	۰/۳۷۴۲۵
۵	جهانتیغ	۰/۵۶۹۷۵	۱۸	ده غلامان	۰/۳۴۳۷۵	۳۱	گل آباد دوم	۰/۳۶۳۵
۶	چهارخوری	۰/۳۲۳۷۵	۱۹	ده میرزنگ	۰/۲۱۶۷۵	۳۲	گل محمد بیک	۰/۳۷۴۵
۷	حسن آباد	۰/۳۳۳۷۵	۲۰	ده نو	۰/۵۵۰۵	۳۳	گل میر	۰/۳۱۱
۸	حسین آبادجر	۰/۳۹۰۵	۲۱	ده نهور	۰/۵۵۰۵	۳۴	محمدآباد هراتی	۰/۳۹۶۵
۹	حیدرآباد	۰/۶۹۹۲۵	۲۲	دهکول	۰/۳۲۸۵	۳۵	محمدآباد	۰/۳۲۶۲۵
۱۰	ده ارباب	۰/۷۰۵	۲۳	دهمرد	۰/۳۰۲	۳۶	محمدآباد جاده بنجار	۰/۲۷۷۲۵
۱۱	ده اسکل	۰/۸۰۴	۲۴	ژاله‌ای	۰/۸۸۱۵	۳۷	نظرسارانی	۰/۲۶۷۲۵
۱۲	ده بامری	۰/۳۲۵	۲۵	علی آباد	۰/۳۶۸	۳۸	ولی آباد	۰/۳۲۱
۱۳	ده حاجی عبدالله	۰/۳۴۵۵	۲۶	قاسم آباد	۰/۶۹۸۷۵			

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۲.

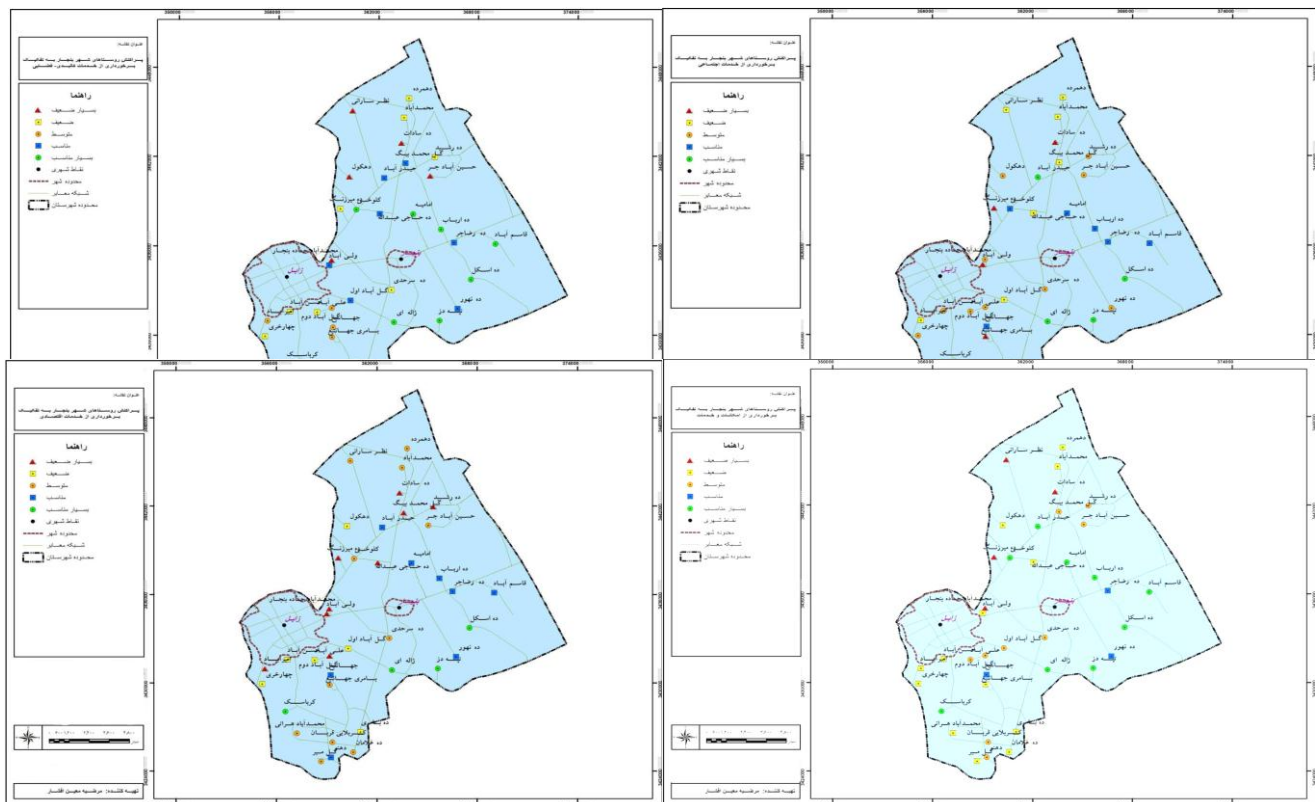
تجزیه و تحلیل نقشه‌های بدست آمده با استفاده از وزن‌های ابعاد سه‌گانه در نرم افزار ArcGIS :

در نقشه پراکنش روستاهای شهر بنجار به تفکیک برخورداری از امکانات کالبدی و فضایی محدوده مورد مطالعه در ۵ طبقه با ارزش‌گذاری کارشناسان، نشان می‌دهد که با توجه به تراکم روستاها، اکثر روستاها به راه ارتباطی دسترسی دارند. اما میزان فاصله همه روستا به یک صورت نیست و هرچه از راه ارتباطی اصلی که دورتر شده ارزش سکونتگاه‌ها نیز پایین می‌آید. با این توصیف از مجموع ۳۸ روستای مورد مطالعه، ۷ روستای ژاله‌ای، تپه دز، ده اسکل، قاسم آباد، ده ارباب، امامیه و کلوخی دارای وضعیت بسیار مناسب بوده و برعکس، ۷ روستای ده سادات، نظر سارانی، حسین آباد جر، دهنو، کربلایی قربان، دهکول و محمدآباد جاده بنجار دارای وضعیت بسیار ضعیف از نظر شاخص‌های کالبدی-فضایی می‌باشند.

در نقشه برخورداری از امکانات و خدمات اجتماعی چند روستای جنوبی نیز به دلیل پتانسیل جمعیتی بالا توان خدمات رسانی مطلوب را به روستاهای دیگر دارا هستند. اکثر روستاهای شمالی محدوده مورد مطالعه دارای کمترین جمعیت بوده که در وضعیت ضعیف قرار دارند. لذا در نقشه ارائه شده نیز دارای شرایط نامناسبی بوده‌اند. بگونه‌ای که در صورت ارائه انتخاب یک مرکز از درون آنها با توجه به مهاجرت‌های که بر اساس مقایسه آمار سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ انجام گرفته، مقرون به صرفه نبوده و ممکن است موجب هدر رفتن هزینه‌های زیادی شود. مسلماً امروزه نیاز روستاها به مراکز خدماتی بهداشتی-درمانی، خدمات فن آوری و ارتباطات، خدمات آموزشی یک امر مهم و اساسی به نظر می‌رسد. در محدوده مورد مطالعه این مراکز بصورت پراکنده مکان یابی شده‌اند. پراکندگی این خدمات در قسمت جنوب و جنوب غربی نقشه بیشتر به چشم می‌خورد که دلیل آن نیز، حضور بیشتر جمعیت منطقه در این محدوده و دسترسی آسانتر به این مراکز بوده است. که از بین ۳۸ روستای مورد مطالعه، ۶ روستای ده سادات، ده میرزنگ، ولی آباد، بامری جهانتیغ، ده بامری و گل میر در وضعیت بسیار ضعیف و برعکس، ۵ روستای دهکول، ژاله‌ای، ده اسکل، تپه دز و کرباسک در وضعیت بسیار مناسب قرار گرفته‌اند.

در نقشه برخورداری از امکانات و خدمات اقتصادی مشخص شد که اکثر خانوارهای روستایی بیشتر نیازهای خویش را شامل انواع خواروبار، پوشاک، لوازم خانگی، تأمین نهاده‌های اولیه کشاورزی و غیره از بازار شهر زابل تأمین می‌کنند. برخی

روستاییان که دارای درآمد بیشتری هستند، مازاد تولیدات خود را برای فروش به شهر زابل انتقال می‌دهند. بدین ترتیب که به سرمایه‌گذاری (زمین، مسکن و مغازه) در محدوده شهری زابل می‌پردازند. که در این بین از مجموع ۳۸ روستای شهر بنجار، ۹ روستای ده سادات، گل محمدبیگ، ده رشید، ده میرزنگ، ده حاجی عبدالله، محمدآباد جاده بنجار، گل آباد دوم، ولی آباد و امیرآباد در وضعیت بسیار ضعیف، و ۴ روستای ده اسکل، ژاله‌ای، تپه دز و کرباسک در وضعیت بسیار مناسب واقع شده‌اند. در نقشه نهایی پراکندگی روستاهای مورد مطالعه به تفکیک برخورداری از امکانات و خدمات در ۵ طبقه «بسیار ضعیف تا بسیار مناسب» نمایش داده می‌شود: همان طور که مشاهده می‌شود از بین ۳۸ روستای مورد مطالعه ۹ روستای کرباسک، ده اسکل، ژاله‌ای، قاسم آباد، تپه دز، ده ارباب و امامیه، کلوخی و دهکول از نظر سطح برخورداری از امکانات و خدمات در وضعیت بسیار مناسبی به سر می‌برند. و روستاهای نظرسارانی، ده سادات و ده میر زنگ و محمد آباد جاده بنجار دارای وضعیت بسیار ضعیفی می‌باشند.

شکل ۴- برخورداری روستاهای مورد مطالعه از خدمات کالبدی - اقتصادی و اجتماعی

تجزیه و تحلیل یافته‌های اقتصادی و اجتماعی با استفاده از نرم افزار SPSS:

برای بررسی فرضیات تحقیق از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده می‌گردد. در این آزمون میانگین متغیرهای مورد بررسی با میانگین معیار مورد بررسی قرار می‌گیرد. میانگین معیار در این بررسی عدد ۳ می‌باشد. بر این اساس اگر میانگین متغیر مورد بررسی کمتر یا مساوی ۳ باشد ($\mu \leq 3$)، شهر بنجار بر روی آن متغیر تأثیرگذار بوده است و در صورتی که میانگین متغیر مورد بررسی از ۳ باشد ($\mu > 3$)، شهر بنجار بر آن متغیر تأثیر مناسبی نداشته است. نتایج حاصل از این بررسی در جدول شماره ۷ خلاصه شده است.

جدول ۷- آزمون فرضیات اول و دوم تحقیق

بعد	میانگین	انحراف معیار	آماره T	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	بازه اطمینان ۹۵٪ برای میانگین	
							حد بالا	حد پایین
اجتماعی	۲.۷۲۴۷	۰.۳۴۶	-۲۶.۲۴۵	۳۶۴	۰.۰۰۰	-۰.۲۷۵۳	۰.۲۳۹۷	-۰.۳۱۱۰
اقتصادی	۳.۵۲۶۳	۰.۴۶۱	۲۱.۷۷۶	۳۶۴	۰.۰۰۰	۰.۵۲۶۳	۰.۵۷۳۹	۰.۴۷۸۸

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق: ۱۳۹۲.

بر اساس نتایج حاصل از جدول فوق می‌توان بیان کرد که میانگین شاخص اجتماعی (۲.۷۲)، پایین‌تر از میانگین معیار (۳) می‌باشد، که در سطح اطمینان ۹۵٪، چون سطح معنی داری آزمون (۰.۰۰۰) پایین‌تر از ۰.۰۵ می‌باشد، در نتیجه این اختلاف میانگین معنی دار است. پس با توجه به اختلاف میانگین منفی (-۰.۲۷۵) می‌توان بیان کرد که شهر بنجار توانسته است بر شاخص اجتماعی (خدمات آموزشی، اداری، بهداشت و درمان و خدمات فن آوری و اطلاعات) منطقه مورد مطالعه، تأثیر بگذارد. همچنین میانگین شاخص اقتصادی (۳.۵۲) بالاتر از میانگین معیار (۳) است که در سطح اطمینان ۹۵٪، چون سطح معنی داری آزمون (۰.۰۰۰) پایین‌تر از ۰.۰۵ می‌باشد، در نتیجه این اختلاف میانگین معنی دار است. پس با توجه به اختلاف میانگین مثبت (۰.۵۲۶) می‌توان بیان کرد که شهر بنجار نتوانسته است بر شاخص اقتصادی (خدمات بانکی، فعالیت‌های مربوط به بخش کشاورزی و فروش محصولات مازاد کشاورزی) منطقه مورد مطالعه، تأثیر بگذارد.

نتیجه‌گیری:

در این پژوهش هدف، مطالعه نقش شهر کوچک بنجار در توسعه ناحیه‌ای روستاهای پیرامون بوده است، که با استفاده از مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه‌ها و بکارگیری مدل AHP به نحوه پراکنش فضایی توزیع خدمات و امکانات در سه بعد بررسی گردید. به طور کلی نتایج مطالعات نشان داد که تفاوت‌های مکانی در توسعه روستایی در شهر بنجار بسیار زیاد است، نوسانات موجود در وزن‌های بدست آمده توسعه در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی این موضوع را به خوبی نشان می‌دهد. که از بین ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی - فضایی، بعد «کالبدی» با وزن ۰.۴۱۳ بیشترین اهمیت را داشته و بعد اقتصادی با وزن ۰.۲۶۰ کمترین اهمیت را به خود اختصاص داده است، و در نهایت نقش شهر کوچک بنجار در توسعه ناحیه ای روستاهای حوزه نفوذش مورد تحلیل قرار گرفت، تا روستاهای کاملاً برخوردار و همچنین روستاهای کم برخوردار از این امکانات و خدمات شناسایی گردید. نتایج حاصل از تحلیل و پردازش پرسشنامه‌ها که با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت حاکی از این است که شهر کوچک بنجار تنها توانسته است در شاخص‌های اجتماعی خود موفق عمل کند. اما از لحاظ شاخص‌های اقتصادی (خدمات تجاری، تأمین امکانات و تکنولوژی‌های مورد نیاز بخش کشاورزی، و سرمایه‌گذاری) عملکرد بسیار ضعیفی در سطح ناحیه داشته است، که اگر سیاست بر تقویت نقش شهرهای کوچک در راستای توسعه منطقه و ناحیه‌ای باشد، شهر کوچک بنجار نیازمند تقویت اقتصاد و ایجاد اشتغال برای روستاییان می‌باشند.

منابع و مأخذ:

۱. ابراهیم زاده، عیسی، طیبی، نجمه و یوسف شفیعی (بهار ۱۳۹۱): «تحلیلی کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه روستایی (مطالعه موردی: زاهدشهر در بخش شییکوه فسا»، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، سال بیست و سوم، پیاپی ۴۵، شماره ۱، اصفهان، صص ۱۷۲-۱۵۱.
۲. افراخته، حسن، برزگر، صادق و هادی سلیمانی مقدم (بهار ۱۳۸۹): «نقش شهرهای کوچک در توسعه ناحیه ای (مطالعه موردی: شهر زبرآب)»، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، سال دوم، شماره ۳، بروجرد، صص ۲۳-۵.
۳. افراخته، حسن (پاییز ۱۳۹۱): «اقتصاد فضا و توسعه روستایی (مطالعه موردی: ناحیه شفق)»، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یکم، شماره ۱، تهران، صص ۵۴-۳۹.

۴. حسین آبادی، مصطفی، پور طاهری، مهدی و اصغر محیط سکه روانی (تابستان ۱۳۹۱): «تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی- اجتماعی روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: شهرستان قیروکارزین)»، مجله مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال چهارم، شماره ۱۳، اصفهان، صص ۱۲۶-۱۱۵.
۵. داگلاس، مایک (۱۳۸۸): «استراتژی ایجاد شبکه منطقه ای» به منظور تقویت پیوندهای میان شهر و روستا»، مترجم: سوسن چاره جو، فصلنامه کتاب و ماه علوم اجتماعی، شماره ۲۰، تهران، صص ۸۶-۹۵.
۶. رضوانی، محمدرضا، منصوریان، حسین و فاطمه احمدی (۱۳۸۹): «ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان های لرستان و کردستان)»، فصلنامه پژوهش های روستایی، سال اول، شماره ۱، تهران، صص ۳۳-۶۵.
۷. رضوانی، محمدرضا، گلی، علی و سعیدرضا اکبریان رونیزی (پاییز ۱۳۸۶): «نقش و عملکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه (مطالعه موردی: دهستان رونیز شهرستان استهبان)»، فصلنامه پژوهش های جغرافیایی، شماره ۶۱، تهران، صص ۸۵-۴۵.
۸. سالنامه آماری استان سیستان و بلوچستان (۱۳۸۸): استانداری سیستان و بلوچستان، زاهدان.
۹. سرایی، محمدحسین و محمد اسکندری ثانی (پاییز و زمستان ۱۳۸۶): «تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک و نقش آنها، در تعادل بخشی ناحیه ای (مطالعه موردی: ریوش شهرستان کاشمر)»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۰، زاهدان، صص ۱۸۲-۱۶۵.
۱۰. شریفی نیا، زهرا و محمدرضا نورا (زمستان ۱۳۸۹): «بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه (مطالعه موردی: نهستان نظام آباد (شهرستان آزادشهر)»، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال سوم، شماره ۱، گرمسار، صص ۱۰۷-۹۳.
۱۱. ضیاء توانا، محمد حسن و شهرام امیر انتخابی (پاییز و زمستان ۱۳۸۶): «روند تبدیل روستا به شهر و پیامد های آن در شهرستان تالش»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۰، زاهدان، صص ۱۲۸-۱۰۷.
۱۲. ضیاء توانا، محمدحسن و علی شمس الدینی (تابستان ۱۳۸۹): «کارکرد شهری در توسعه روستایی (مطالعه موردی: نورآباد و روستاهای پیرامون)»، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره ۳، گرمسار، صص ۶۰-۴۵.
۱۳. طرح توسعه و عمران شهر بنجار (۱۳۸۸): مطالعات محیط طبیعی و جمعیتی، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
۱۴. کریمی، بهرام، بدری، سیدعلی، سلمان، محمد و مجتبی قدیری معصوم (پاییز ۱۳۹۱): «ارزیابی تأثیر ارتقای روستاها به شهر در توسعه مناطق کوهستانی از دیدگاه مردم محلی (مطالعه موردی: بخش دیلمان- شهرستان سیاهکل)»، فصلنامه پژوهش های روستایی، سال سوم، شماره ۳، تهران، صص ۳۱-۱.
۱۵. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵، ۱۳۹۰): سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستانهای استان سیستان و بلوچستان، تهران.
۱۶. نوری، هدایت، حسینی ابری، سیدحسن و حسین خادمی (بهار ۱۳۸۸): «نقش شهرهای کوچک در تعادل بخشی نظام سکونتگاهی روستایی استان یزد»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۳، زاهدان، صص ۷۷-۶۱.

17. Kamanda, U (2007): concept of urban centers and small town in latin America: Brazilia.P63
18. Long, Hualou(2011): Analysis of rural transformation development in China since the turn of the new millennium, Applied Geography, 31, pp. 1094- 1105.
19. Puwen, K (2008): role of small centers and development, a case study: Indonesia, Cambon University.
20. UNCHC (2009): small town and its position in third world , NewYork.Pp:25-29.